

RECENZE | ZPRÁVY

**Ve znamení stížností a kritiky
socialistického systému zdola.**

Třicátý liberecký seminář o česko-slovenských
vztazích, konaný 16.–17. srpna 2021

MILAN DUCHÁČEK

Pandemie koronaviru a s ní spojená ochranná opatření zasáhly i tradiční seve-ročeské setkání věnované česko-slovenským vztahům. Jubilejní třicáté setkání, jež mělo být věnováno komemoraci druhé světové války, se v roce 2020 bohužel nekonalo. O to více organizátoři usilovali o uskutečnění semináře v roce následujícím. Uspořádání odloženého jubilea se ujaly vedle hostující Katedry historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci (KHI FP TUL) také Vzdělávací nadace Jana Husa, Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Hlavním tématem byly sondy do „hnutí stěžovatelů“ v období 1948–1989. Jádrem odborné části referátů tvořily výstupy z grantového projektu Grantové agentury České republiky, jehož řešení se na Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v posledních třech letech věnoval tým Tomáše Vilímka. Součástí programu se proto stala i prezentace knihy Jaroslava Pažouta a Tomáše Vilímka *„Barometr nálad, studnice informací. Dopisy občanů vedoucím představitelům a orgánům Komunistické strany Československa v letech 1988–1989“*.

Odložený třicátý seminář se konal 16. a 17. srpna 2021 v budově G Technické univerzity v Liberci. Patronát nad akcí opět převzala Česko-slovenská komise historiků a záštitu náměstek primátora statutárního města Liberec PhDr. Ivan Langr. Slavnostního zahájení v pondělí ráno 16. srpna se vedle zástupců hostitelských institucí ujal slovenský velvyslanec v Praze Rastislav Káčer.

První jednací den naplnily tematické sondy do stížností československých občanů, adresovaných různým politickým a správním institucím a jejich představitelům. Tento materiál představoval při neexistenci názorové plurality a nezávislých médií jeden z mála kanálů, díky němuž si odpovědné orgány mohly činit představu o náladách obyvatelstva. Zároveň však umožňoval formulování převážně opatrné, ale mnohdy pozoruhodné kritiky nešvarů postupně korodujícího socialistického systému zdola. Den druhý byl jako obvykle věnován mediálními a didaktickým rovinám hlavního tématu a také workshopům, na nichž si zájemci z řad pedagogické veřejnosti mohli vyzkoušet různé možnosti využití archivních materiálů a jiných pramenů ve školní či muzeologické praxi.

Tradičně třídní jednání bylo o den kratší, účastníci byli ochuzeni o tematickou exkurzi a některé příspěvky i dílny bylo nutno zprostředkovat v poněkud méně osobní formě online. Publikum čítající bezmála sedm desítek účastníků (navzdory absenci slovenské pedagogické veřejnosti) i barometr nálady večerního přátelského posezení účastníků semináře však prokázaly, že všem restrikcím navzdory se zdařilo vytvořit atmosféru, jakou si jubilejní setkání zaslouží.

Konferenční jednání otevřel Tomáš Vilímek iniciačním referátem, v němž předestřel žánr stížností jako ambivalentní typ pramene, tedy nejen jako zdroj svědectví o názorech a náladách běžných obyvatel Československa, ale také jako „měkký“ prostředek sebereflexe a stabilizace výkonu státní správy. Tomáš Bursík (Archiv bezpečnostních složek) se následně věnoval agendě stížností československých občanů na ministerstvu vnitra v 60. letech 20. století. Závěrečné dva příspěvky prvního bloku se soustředily na každodennost: Prokop Tomek (Vojenský historický ústav Praha) se zaměřil na stížnosti dokládající dilemata soužití a střetávání civilního obyvatelstva s vojáky Sovětské armády v letech 1969–1989. Michal Ulvr (KHI FP TUL) pak na základě analýzy korespondenční rubriky časopisu *Svět motorů* pojednal o strastech československých motoristů, stížnostech na obtíže s distribucí, (ne)dostupnost žádaných typů či náhradních dílů i na technologickou úroveň vozů z československé produkce.

Odpolední trojici referátů zahájil Jan Rychlík (KHI FP TUL) zaostřením na téma své starší monografie, když vylíčil obtíže cestování mimo ČSSR prostřednictvím normalizačních stížností na zamítnutí žádostí o devizový příslib. Jaroslav Pažout (KHI FP TUL – ÚSTR) navázal příklady porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny (rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, korupce, protekcionářství, lajdáctví či zneužívání funkcí a dalších údajných „přežitků maloměšťáctví“), jak se během 80. let 20. století jevily ve stížnostech československých občanů adresovaných ústřednímu výboru strany,

ale i ve státně bezpečnostních zprávách či informacích o průběhu členských schůzí KSČ. V prvním online vstupu pak Norbert Kmeť (Ústav politických věd Slovenské akademie věd) uzavřel odpolední blok nástinem příznaků krize normalizačního režimu na základě dopisů občanů SSR, adresovaných nejvyšším slovenským státním orgánům. Večernímu společenskému programu předcházela krátká komentovaná prohlídka Liberce.

Úterní ranní blok zahájila v online vstupu Alžbeta Šniezko (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice) referátem, v němž se pokusila nastínit aktuální didaktické výzvy na Slovensku. Aleš Sedlmeier (ZŠ Strossmayerovo náměstí, Praha) se pak na základě zkušeností zejména s francouzskými metodologickými podněty zabýval konstruktivistickým přístupem k výuce dějepisu v online prostředí. Iva Vachková (Muzeum hlavního města Prahy) nastínila možnosti didaktického využití vybraných motivů ze stížností československých občanů. Na teoreticky vymezenou škálu didaktických metod navázaly tři workshopy. Dagmar Erbenová (První české gymnázium v Karlových Varech – Paměť národa) otevřela problematiku emigrace na příkladu individuálního osudu. Iva Vachková téma svého referátu aplikovala v diskusi nad vybraným materiálem z televizního archivu (Proč psal učitel Petr do televize?), v němž se podobně jako v úvodním vstupu Tomáše Vilímka vyjevily mnohohvrstevnatost a interpretační úskalí jazyka stížností. Katarína Siposová (oddělení galerijní didaktiky Slovenské národní galerie) nabídla zájemcům v online podobě dílnu směřující k výtvarnému uchopení listopadu 1989 na základě dobové plakátové tvorby.

Závěrečný blok byl tradičně věnován filmu. Zsvěceným vzhledem do kariérních dilemat protagonisty filmu režiséra Františka Filipa *Hrdina má strach* (1965) jej otevřel Jan Bárta (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy). Do hledáčku Petra Bednaříka (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy) se dostaly motivy stížností a vstřícnosti vůči systémové kritice v normalizační dramatické televizní tvorbě. Na jeho vhléd navázal Jaroslav Kratochvíl (FAMU) očekávaně diskusní sondou do téže problematiky v televizní publicistice, v níž poukázal na strojenost a formální vyprázdňenost projevů kritiky systému v reportážním a zpravodajském žánru. Navzdory pokročilé hodině vzbudily mediální sondy živou diskusi, doprovázenou i pamětnickým vstupem mnoha účastníků.

Jak je již zvykem, výstupem ze semináře bude opět kolektivní publikace vydaná ve spolupráci liberecké katedry historie, Ústavu pro studium totalitních režimů a Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. 31. ročník semináře, plánovaný na 15.–17. srpna 2022, bude zaměřen na místa paměti druhé světové války. S chystaným programem se zájemci budou moci seznámit na webu www.cesko-slovenske-vztahy.cz.

